

né *národné výbory*, lebo ony musia byť bezprostredne spiate s ľudom a práve na ne ako na vedúce orgány nášho boja, pripadá zodpovedná úloha oduševňovať masu a organizovať i usmernosť ich činnú účasť na odboji. Nezabúdať na to, že národné výbory podliehajú kontrole ľudu, ktorá sa prv alebo neskoršie otvorene ozve a bude súdiť ich činnosť, najmä každé zanedbanie vážnych povinností.

Národné výbory nikdy nesplnia svoje poslanie, keď budú len byrokraticky úradovať, keď budú trpieť vyčkávaním a riešiť len takzvané „došlé veci“. Tak isto nedokážu národné výbory nič poriadneho, keď sa budú schádzať napríklad len raz do týždňa na zvolanie predsedu, ako to býva zvykom u obecných zastupiteľstiev. Je vojna, je revolúcia, bojujeme za slobodu nášho národa, v celých jeho budúcich generáciách. Ak majú byť národné výbory ozaj na čele tohto boja, musia pohotovo konať bez akýchkoľvek formálností a musia byť *nepretržité* na svojom mieste. Kancelária národného výboru nie je len úradom na vybavovanie písomností. Ale musí byť živým úlom pracovníkov, v ktorom sa členovia i spolupracovníci striedajú od rána do noci a od večera do rána v práci, v debatách, vo vynaliezavosti.

Úloha je veľa. Je vecou národných výborov — pravda, všetkých ich složíek — aby burcovaly bojovníkov, aby ich presvedčivo nabádaly k plneniu ich *branných povinností*. Majú tiež presvedčovať ľud, aby sa hromadne a nadšene zúčastňoval na stavbe *obranných zariadení*. Majú prebudiť priamy záujem a účasť obyvateľstva na *zásobovaní* vojska a partizánov, na starostlivosti o *ranených*, aj na starostlivosti o *rodinných príslušníkov* bojujúcich.

Vhodnou formou presvedčovania a povzbudzovania ľudu sú verejné schôdzky a debatné večierky. Národné výbory by ich mali usporiadať čím častejšie.

Pravda, 1. 10. 1944, čís. 20. — Těž Perom a krvou, Bratislava 1959, str. 139—140.

[74]

1944, 3. říjen. Banská Bystrica. — Projev komunistického poslance Jana Švermy o otázkách československého zahraničního a domácího odboje, přednesený na zasedání pléna Slovenské národní rady.¹

Vážení páni,

Predovšetkým Vám ďakujem za Vaše prijatie a považujem za svoju povinnosť tlmočiť Vám pozdravy všetkých činiteľov československých, ktorí sú v Moskve a s ktorými som mal možnosť hovoriť, tiež pozdravy všetkých tých nespočetných sovietskych ľudí, bojovníkov, ktorí pozdravujú boj slovenského národa a majú veľkú túžbu prispieť Vám pomocou a ocitnúť sa čím prv na slobodnom Slovensku.

Chcem k Vám prehovoriť o otázkach nášho odboja. Týchto otázok je veľmi mnoho, veď po šesť rokov sme sa nestýkali, a ja chcem ich preto sústrediť v tri hlavné komplexy:

predovšetkým o Sovietskom sväze, o jeho boji a o jeho základných smerniciach politických,

druhý komplex tvoria otázky týkajúce sa československého zahraničného odboja

a v treťom komplexe chcem krátko prehovoriť o tom, ako je v Moskve posudzované slovenské národné povstanie.

¹ Jan Šverma přiletěl na Slovensko ze Sovětského svazu spolu s M. Čulenem v noci z 27. na 28. září 1944, oba jako členové Všeslovenského výboru v Moskvě. Činnost Švermy, politického představitele moskevského vedení KSČ, v centru povstání, a to jak ve Slovenské národní radě, tak na ústředním sekretariátě KSS, v redakci Pravdy a v odborech, i jeho vystoupení mezi partyzány a při jiných příležitostech, byla nesmírnou pomocí pro KSS a pro bojující Slovensko vůbec.

Švermův projev v plénu SNR se řadí mezi nejvýznamnější dokumenty Slovenského národního povstání. Jasně

Sovietsky sváz

Sovietský sváz prešiel tou najťažšou skúškou, akej vôbec voľajaký národ bol kedy vystavený. Vojnové roky znamenali preň ohromné vypätie síl. Mali sme možnosť s veľkým ruským národom prežívať túto dobu. Boly to doby ťažké, oveľa ťažšie ako Vy dnes prežívate v Bystrici. V roku 1941 nemecká technická sila valila sa Ruskom a dostala sa až pred Moskvu. Vtedy všetok ruský život, celá doprava slúžila výlučne len vojnovým potrebám: V Moskve bol i nedostatok, ľudia s kúskom chleba a s polievkou vo dne pracovali v závodoch, v noci kopali zákopy. Niekde aj hladom umierali. Ale Sovietský sváz toto všetko vydržal a prekonal a my sme boli svedkami toho jeho zápasu. Tu je jasne vidieť, kde sú tie korene moci a sily Sovietskeho svázu. Prečo Sovietský sváz vydržal 3 roky tých najťažších skúšok, po prekonaní ktorých je dnes ešte silnejší ako bol predtým? Predovšetkým preto, že sa mohol oprieť o nové sociálne zásady, o socializmus. Bez tohto by Sovietský sváz vojnu nikdy nevyhrál! Videli sme riešenie sociálnych problémov tak grandióznych, ako v histórii dosiaľ vidieť nebolo. Nasadzované byly ohromné masy. Všetka hospodárska sila bola centralizovaná v jednotných rukách a v prípadoch, kde to potreba vyžadovala, postupovalo sa i bezohľadne a tvrdo.

Sila Sovietskeho svázu vyplýva tiež predovšetkým z veľkej ideovej jednoty jeho ľudu, ktorý oduševnene bojuje za Sovietský sváz a bráni tak svoju vlasť. V ťažkých dobách skúšok Sovietský sváz vedel i tvrdými zásahmi docieľiť poriadok a disciplínu. Keď Nemci stáli pred Moskvou, bolo vyhlásené stanné právo: podľa neho každý panikár a agent nepriateľa mal byť zastrelený. (Potlesk.) Všetky tieto a podobné opatrenia mohol Sovietský sváz urobiť práve preto, že sa opieral o širokú ideovú jednotu celého ľudu.

Sovietský sváz dokázal svoju silu však i v tom, že ukázal príklady veľkolepého riešenia otázok hospodárskych.

Sloboda Sovietskeho svázu je vybudovaná na rovnoprávnosti: sila vyplývajúca z jednoty je tak silná, že Sovietský sváz aj v dobe vojrovej učinil ďalekosiahle kroky: pred rokom byly prijaté nové zákony, podľa ktorých sovietske republiky dostávajú nové práva a ktorými zriaďujú sa sekretariáty zahraničných záležitostí jednotlivých republík. Dnes je Sovietsky sváz v zahraničí zastúpený nielen Molotovom, ústredným ministrom pre zahraničie, ale zriadené sú ministerstvá zahraničných vecí jednotlivých republík; tak na príklad Ukrajiny, ktorá sa dnes už zúčastňuje rokovaní s Rumunskom; zriadené sú tiež vlastné komisariáty vojenské.

Vypelé sociálne zákony, ideová jednotnosť všetkého ľudu a pevné vedenie vojny sú, myslím, tri najzákladnejšie momenty, ktoré daly Sovietskému svázu možnosť všetku ťarchu vojny dobre prekonať, a urobiť zo Sovietskeho svázu nielen prvoradú veľmoc európsku, ale ozač prvú svetovú veľmoc. Je síce pravda, že Rusko už v dobe po Napoleonovi bolo prvou veľmocou. To však bolo Rusko cárske, reakcionárske. Dnešný Sovietský sváz je veľmocou pokrokovou, demokratickou, a sociálnou.

Zahraničná línia Sovietskeho svázu je daná prejavmi Stalina z tejto vojny: Ciele našej vojny a politiky sú ušľachtilé: chceme vyhnáť Nemcov a pomôcť ostatným národom vymaniť sa z ich tyranstva. Tieto slová Stalinove nie sú slová diplomacie, ale pevné základy sovietskej politiky a Sovietský sváz po tejto línii bude budovať svoju ďalšiu zahraničnú politiku. V jednom bode bude však Sovietsky sváz žiadať garancie: usmernenie politiky svojich suse-

stanoví ciele národne osvobozenekého boje našich národů a zásady vnitřního uspořádání a zahraniční politiky nového Československa. Proklamuje uspořádání vztahů Čechů a Slováků na principu rovnosti a bratrské spolupráce. Napjatě a s velkou pozorností byla vyslechnuta ta pasáž projevu, v níž Šverma hovořil o zdrojích síly SSSR a jeho armády. Zde totiž vedle základních společenských příčin poukázal na to, co bylo v daný moment životní otázkou bojujícího Slovenska: po příkladu sovětských lidí podříditi všechen život potřebám boje s fašistickým nepřitelem, likvidovat panikářství a zavést revoluční disciplínu.

Švermův projev vysílal přímým přenosem banskobystrický svobodný vysílač. Pravda otiskla obsáhlý výtah projevu v č. 23 dne 5. října 1944, odkud byl výtah přetištěn i ve sborníku článků a statí Švermových nazvaném „Za socialistickou vlast“, str. 362—368 a ve sborníku dokumentů Za svobodu českého a slovenského národa, str. 355—359.

dov; bude žiadať, aby jeho susedné štáty mali vlády demokratické a Sovietskému sväzu priateľské. Sovietsky sväz nestrpí, aby v jeho susedných štátoch boli vlády jemu nepriateľské, ktoré by boli len novým ohniskom nových vojen a nepokojov, ako sa to ukázalo v Poľsku, kde vystúpil proti Sovietskému sväzu reakčný element, a v Bulharsku. Do vnútropolitických pomerov svojich susedov se však Sovietsky sväz nemieša a jeho základná línia v tomto smere je daná vetou Stalinovou: Sovietsky sväz chce oslobodiť ostatné národy a dať im možnosť aby si svoj vlastný nový život utvorily podľa slobodnej vôle svojho ľudu.

Problémy nášho zahraničného odboja

Je veľmi radostným faktom, že v základných otázkach nášho boja panuje medzi našimi zahraničnými činiteľmi, ktorí tam pracujú, úplná jednota. V tomto ohľade sme ďaleko šťastnejší než na príklad Poliaci alebo Juhoslovania. Panuje však jednotný názor tiež medzi našimi zahraničnými činiteľmi a Moskvou. Národný front, ktorý sme vybudovali po skúsenostiach roku 1938, má byť nielen zásadnou jednotou, ale o tejto národnej jednote môžeme vyhlásiť, že na nej chceme budovať základy nového života.

Prečo je taký rozdiel medzi poľskou alebo juhoslovanskou emigráciou a našou? Pravdepodobná príčina tkvie v tom, že medzi československou emigráciou je v základe jednotný názor o tom, že to Československo, ktoré chceme vytvoriť a budovať, nemôže po strašlivých skúsenostiach minulých dôb byť len kópiou starého Československa z roku 1938. Musí to byť Československo nové, skutočne demokratické!! Chybou poľských i juhoslovanských reakcionárskych politikov je to, že si predstavujú, že snáď sa budú môcť vrátiť späť do doby, ktorá uplynula. Naproti tomu zásluhou československých politických činiteľov urobilo sa veľmi mnoho. Dnes všetci chápeme, že porážka Hitlera bude súčasne znamenať strašlivú búrku, že sa rozpúta ohromný uragan. Všetci vieme, že späť vrátiť sa nemožno.

Doba nášho národného prebudenia je úzko spiatá s myšlienkou slovanskou. Naši národní buditelia obracali svoje nádeje na východ, k Rusku. Boly to však myšlienky utopické, lebo tam na východe nebolo Rusko demokratické, ale Rusko so starým cárskym zpiatočnickým systémom. V týchto myšlienkach rástla aj naša generácia. Pri budovaní prvej Československej republiky naše miesto na medzinárodnom fóru bolo inde než odpovedalo našej povahe. Existenciu svojho štátu opreli sme na západ a po dvadsať rokov naša orientácia bola vybudovaná na západe. Prišiel však rok 1938 a s ním aj Mníchov, ktorý celú našu koncepciu západnej orientácie povalil.

Nové Československo chce a bude mať dobré styky so všetkými demokratickými národmi, s Anglickom, Amerikou i novou demokratickou Franciou. Nové Československo svoju existenciu a jej zaistenie bude však hľadať tam, kde ju hľadali už naši buditelia, vo spojení so Sovietskym sväzom, slavianskym Ruskom. Slovanská koncepcia je základnou myšlienkou nášho odboja a našej budúcnosti. Dôkazom toho bola aj smluva, ktorú v roku 1935 uzavrel so Sovietskym sväzom prezident Dr. Beneš. V tejto smluve je veľmi aktuálna doložka, že k tejto smluve môže pristúpiť tretí štát, ktorý hraničí s Československom a Sovietskym sväzom a je rovnako ohrozený nemeckou agresiou. Je zrejmé, že tu bolo myslené na Poľsko, ktorého politická pozícia v dobe uzavretia spomenutej smluvy bola veľmi pevná. Avšak situácia sa postupom doby značne zmenila. — A tak doložka v našej smluve bude predsa realizovaná a pred nami stojí perspektíva spojenia so Sovietskym sväzom a lákavá budúcnosť bezpečného zaistenia slavianských zemí: Československa a Poľska, opierajúcich sa o Sovietsky sväz. Keď sa táto vec podarí, budeme môcť po búrlivých rokoch dať našej budúcej generácii do rúk dielo oveľa dokonalejšie a pevnejšie, ktoré nebude ohrožované novým Hitlerom a kde budú nové generácie Čechov a Slovákov dobre žiť.

V Moskve utvoril sa všeslaviansky výbor, kde sú zástupcovia všetkých slavianských národov. Jeho základnou líniou je spoločný boj proti spoločnému nepriateľovi a jeho cieľom je vybudovanie a udržanie samostatných slavianských národov, opierajúcich sa o silné Rusko. S československej strany sú členmi tohto výboru: profesor Zdeněk Nejedlý, Marek Čulen a tiež ja.

Dnes je jasné, že nielen medzinárodne ale aj vnútorne musíme republiku budovať na nových základoch. Spolu s českým národom prežili sme strašné sklamanie a obraz skazy, do ktorej nás zaviedla vládnuca vrstva najbohatších ľudí, predstaviteľov Živnobanky a iných veľkobánk, Národného sjednotenia a všetkých tých, ktorí hrali vynikajúcu úlohu v republike. Po tejto skúsenosti treba hľadať iné spôsoby, iné riešenie.

Naša demokracia musí byť prehĺbená čo do moci širokých vrstiev pracujúceho ľudu i čo do sociálneho obsahu. Prezident Beneš prijal náš návrh, že demokracia musí byť vybudovaná z ľudu. V tomto duchu niesol sa aj posledný návrh, poťažne dekrét o tvorení a organizovaní národných výborov miestnych, okresných i krajinských, ktorý im dáva plnú moc zákonodárnu a správnu.

Čo sa týka sociálnych otázok vôbec, tieto sú v základe všetky vyjasnené.

Majetok Nemcov, zradcov a kolaborantov má byť vyvlastnený (potlesk) a daný štátu do správy; tak ostane tak dlho, kým ústavodarné shromaždenie nerozhodne o jeho ďalšom použití poťažne vrátení.

Medzi všetkými činiteľmi je jasné, že treba riešiť nielen otázku medzinárodného postavenia, ale Československá republika musí na novo rozriešiť aj otázky vnútropolitické. Jedná sa predovšetkým o pomer dvoch najdôležitejších našich národov, Čechov a Slovákov. Ide o otázku československej jednoty a uznanie slovenského národa ako vlastného² slavianskeho národa. Naše stanovisko je jasné: slovenský národ je samostatným slavianským národom. Má plné právo ako každý slavianský národ byť hospodárom na svojom území. Nová republika nemôže byť vybudovaná na základe umelých sväzkov, dohôd, ale ako republika bratská troch slavianských národov: Čechov, Slovákov a Karpatských Ukrajincov. V tejto republike bude v Čechách pánom Čech, na Slovensku Slovák a na Karpatskej Ukrajine Karpatský Ukrajinec. My všetci spolu budeme tvoriť a budovať nový štát. Sme presvedčení, že čím väčšia sloboda národov, tým pevnejšia bude nová Československá republika. Vaše povstanie značí preto nielen veľký čin Vášho národa pre Vás, ale i pre Československo.

Pokiaľ sa týka otázky Nemcov a Maďarov v novej republike, tu treba previesť radikálne riešenie, sníženie počtu nemeckého obyvateľstva v Republike. Prehlasujeme, že nebudeme robiť žiadne prekážky k radikálnemu riešeniu týchto otázok.

Sme jednotní v tom, že vláda formovaná v roku 1941 za politickej situácie inej ako dnes, nezodpovedá dnešnej situácii. Londýnska vláda vedie náš odboj a reprezentuje Československo na medzinárodnom fóre. Po oslobodení Československej republiky bude sa jednať o utvorenie novej vlády. Pri tom v českom tábore je jasné, že generácia, ktorá národ tak reprezentovala a dorepresentovala, v novej vláde nemôže byť. Úkolom novej vlády je utvoriť nový život v novej Republike. V českom tábore bola vytýčená myšlienka vytvorenia pevného bloku troch strán: komunistickej, sociálnedemokratickej a národnosocialistickej ako jednotného pevného bloku pracujúceho ľudu. Táto myšlienka bola prijatá i prezidentom Benešom v Londýne i na poradách v Moskve, takže táto myšlienka sjednotenia československého pracujúceho ľudu je dnes v zahraničí už vyjasnená.

V otázke hraníc novej Republiky je jasné: v základe staré predmníchovské hranice. Opravy s hľadiska strategického môžu sa diať len v náš prospech! Ide tu predovšetkým o Sliezske. Hranice nového Poľska pohnú sa na západ až k Odre, k Opolí a bude sa dbať na to, aby nevznikly nebezpečné klíny.

Pri všetkých otázkach všetci naši zahraniční činitelia boli si vedomí, že ich môžu len pripravovať, že však rozhodujúce slovo budú mať pracovníci nášho domáceho odboja a predovšetkým náš ľud. Ten bude potom hodnotiť a súdiť. Našou snahou bolo, aby náš domáci odboj stál na výške, pevne a jednotne nastúpil bojovú cestu proti okupantom. Bolo nám dost ťažko dôvodit' na otázku vnútorného odboja v Československu, keď prišla delegácia juhoslovanských partizánov, keď Poliaci rozpútali veľké oslobodzovacie hnutie, lebo tu všade išlo o otázku postavenia nášho národa, štátu. Po tejto strašnej vojne, ktorá bola skúškou každého jednot-

² Správne patrí „samostatného“.

livého národa, nemôže nik prísť a postaviť sa do jedného radu s ostatnými bojujúcimi národmi proti okupantom. My sme boli zodpovední za morálnu silu nášho národa. 500 rokov žil český národ z morálnej sily husitských vojen, akú hodnotu prinesieme v terajšej borbe? Bolo veľké úsilie postaviť Československo na čestné miesto a zachovať tak potomkom veľkú morálnu silu do budúcich dôb. Boj slovenského národa je veľkým činom. Je veľkým činom i pre Československo, pre štát a odvaha slovenských bojovníkov je veľkým prínosom i pre národ český. Keď pred mesiacom prišla do Moskvy zpráva o slovenskom povstaní, vládna delegácia v Moskve pozdravila veľký boj slovenského národa, ktorý znamená nové postavenie Slovákov v Republike a ktorý je veľkým činom pre oslobodenie. Bola vydaná proklamácia a podpísaná všetkými českými ľuďmi žijúcimi v Moskve, v ktorej sa vyzýva český národ, aby po boku Slovákov povstal do partizánskeho boja proti okupantom. Od prvého dňa povstania informovali sme sovietsku verejnosť, poukazovali sme na charakter slovenského boja a jednali o poskytnutie praktickej pomoci. Všetci mali sme jednotné želanie: prísť čím skôr k Vám na Slovensko. My sme došli prví a veľmi brzo prídu aj ďalší z Moskvy.

Pri poslednom rozhovore s ministrom Němcom jednali sme o jeho úkoloch, ktoré má na Slovensku. Pôvodný jeho úkol spočíval v tom, že delegácia zriadená podľa pôvodnej úmluvy medzi Československom a Sovietskym sväzom mala organizovať občiansku administratívu na území obsadenom Červenou armádou. Situácia sa však zmenila vypuknutím slovenského povstania a vytvorením Slovenskej národnej rady. Úkolom spomenutej delegácie je, aby prišla nie v starej funkcii, ale aby bola spolupracovníkom a predstaviteľom vlády a spolupracovala so Slovenskou národnou radou.

Zostáva nám posledná otázka perspektív: čo môžeme očakávať, aké budú vojenské udalosti na východe?

O vojenských udalostiach a plánoch veľa hovoriť nemôžem, lebo sám o nich nie som informovaný. Radšej uvediem faktá, ktoré boli nám celkom jasné: Sovietský sväz a Červená armáda veľmi vážne vzaly si za úkol pomôcť vojensky národnému odboju slovenskému. Útok na Slovensko priesmykmi Karpát pôvodne nebol v programe strategických plánov Sovietov. Keď však vypuklo slovenské povstanie a žiadalo sa o pomoc, plány boli pozmenené a krasnoarmejski už v prvých dňoch septembrových podnikli prvé pokusy prekročiť Karpaty. Prechod nebol však tak rýchly. Nemalo by smyslu diskutovať, aký termín nás delí odo dňa, kedy Červená armáda vstúpi na Slovensko. Musíme si byť vedomí toho: veľké skúšky našej pevnosti stoja ešte pred nami. Čím viacej sa bude Červená armáda približovať Slovensku, tým väčší bude životný záujem Nemcov zlikvidovať toto slobodné slovenské územie, tým väčšie úsilie bude nepriateľ vyvíjať. Naše víťazstvo je isté, o tom dnes nepochybujeme. Avšak cesta k tomuto víťazstvu je cestou veľkých skúšok. A toho musíme si byť stále dobre vedomí. Musíme preto všetci zmobilizovať všetky svoje prostriedky ľudské i materiálne; musíme urobiť všetko, aby sme v ťažkých skúškach, ktoré prídu, obstáli. Potom príde deň, kedy v oslobodenej Bystrici budeme môcť vidieť a privítať reprezentantov Červenej armády.

ASNR Bratislava. SNR 1944, príloha k zápisu zasadání 3. 10. 1944. Orig. — Téz Sborník Ústavu Slovenského národného povstania, roč. I, str. 102—109.

[75]

1944, 4. říjen. Banská Bystrica. — Článek „Pravdy“ o průběhu sjednocovacích schůzí místních organizací Komunistické strany Slovenska.¹

¹ Po sjezdu KSS [17. 9. 1944] probíhaly na celém povstaleckém území ve smyslu organizačních směrníc sjednocovacího sjezdu (viz dokument 61) členské schůze místních organizací KSS, na nichž se poprvé v rámci jedné organizace scházeli komunisté a sociální demokraté. Schůze projednávaly výsledky sjednocovacího sjezdu, povětšinou se jich zúčastnili zástupci ÚV KSS (viz Pravda, 28. 9. 1944, „Sjednocování ide do hlby“).